

Friedrich Schlegel

Δοκίμιο για την έννοια του ρεπουμπλικανισμού
Με αφορμή το καντιανό σύγγραμμα *Προς την
αιώνια ειρήνη*
(1796)*

Το πνεύμα που αποπνέει το καντιανό σύγγραμμα *Προς την αιώνια ειρήνη*, θα πρέπει να ενθαρρύνει κάθε φίλο της δικαιοσύνης, ενώ επίσης ο κατοπινός κόσμος θα θαυμάζει σε τούτο το μνημείο το μεγαλοπρεπές φρόνημα του αξιότιμου σοφού. Η γενναία και επάξια παρουσίαση είναι απροκατάληπτη και καλόκαρδη, διανθιζόμενη ευχάριστα με εύστοχα αστεία και πνευματώδη διάθεση. Περιέχει ένα πλούσιο πλήθος παραγωγικών σκέψεων και νέων απόψεων για την πολιτική, την ηθική και την ιστορία της ανθρωπότητας. Για εμένα η άποψη του συντάκτη αναφορικά με τη φύση του ρεπουμπλικανισμού και για τη σχέση του με άλλα είδη και άλλες καταστάσεις του κράτους, ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Η εξέτασή της με ώθησε να στοχαστώ εκ νέου για τούτο το αντικείμενο. Έτσι γεννήθηκαν οι ακόλουθες σημειώσεις.

* Τίτλος πρωτοτύπου: *Versuch über den Begriff des Republikanismus, veranlaßt durch die Kantische Schrift zum ewigen Frieden*. Το άρθρο δημοσιεύθηκε το 1796 στο περιοδικό *Deutschland* (τόμ. 3, τχ. 7), το οποίο δημοσιεύονταν στο Βερολίνο από τον Johann Friedrich Reichardt. Η μετάφραση έγινε από τη συλλογή Friedrich Schlegel, *Schriften zur kritischen Philosophie 1795-1805*. Επιμ.-εισαγ. A. Arndt / J. Zovko, Felix Meiner Verlag, Αμβούργο 2007. Για τα παραθέματα του Kant ο Schlegel παραπέμπει στην πρώτη έκδοση της *Αιώνιας ειρήνης* (Καίνιγκσμπεργκ 1795): προς διευκόλυνση παρατίθενται εδώ τα λεγόμενα του Kant σε υποσημείωση, καθώς ενίοτε ο Schlegel περιορίζεται σε σύνοψή τους χωρίς να προβαίνει σε ακριβή παράθεση. Για το κείμενο του Kant τα παραθέματα βασίζονται στην μετάφραση του Κ. Σαργέντη (Πόλις, Αθήνα 2006).

«Το πολιτειακό καθεστώς», λέει ο Kant, «σε κάθε κράτος πρέπει να είναι ρεπουμπλικανικό. – Το πολίτευμα που έχει συσταθεί, πρώτον, σύμφωνα με αρχές της ελευθερίας των μελών μιας κοινωνίας (ως ανθρώπων), δεύτερον, σύμφωνα με αρχές της εξάρτησης όλων από μια μοναδική κοινή νομοθεσία (ως υπηκόων), και τρίτον, σύμφωνα με το νόμο της ισότητας των ιδίων (ως πολιτών) είναι το ρεπουμπλικανικό». Η εξήγηση αυτή δεν μου φαίνεται ικανοποιητική. Εάν η δικαϊκή εξάρτηση ενυπάρχει ήδη στην έννοια του κρατικού συντάγματος εν γένει (σ. 21, σημ.), τότε δεν μπορεί να είναι κριτήριο του ειδικού χαρακτήρα του ρεπουμπλικανικού καθεστώτος. Δεδομένου ότι δεν παρέχεται καμία αρχή για τη διαίρεση του πολιτεύματος εν γένει στα διάφορα είδη του, τίθεται το ερώτημα αν τα χαρακτηριστικά της ελευθερίας και της ισότητας εξαντλούν την πλήρη έννοια ενός ρεπουμπλικανικού συντάγματος. Αμφότερα δεν είναι κάτι θετικό, αλλά μόνο αρνήσεις. Καθώς τώρα κάθε άρνηση προϋποθέτει μια θέση, κάθε όρος κάτι οριζόμενο, πρέπει να υπάρχει κάποιο χαρακτηριστικό που λείπει από τον ορισμό (και μάλιστα το σημαντικότερο, που περιέχει τη βάση των άλλων δύο). Το δεσποτικό πολίτευμα δεν γνωρίζει τίποτε από αυτά τα δύο αρνητικά χαρακτηριστικά (ελευθερία και ισότητα): συνεπώς, θα διακρίνεται από το ρεπουμπλικανικό πολίτευμα μέσω κάποιου θετικού χαρακτηριστικού. Το ότι ο ρεπουμπλικανισμός και ο δεσποτισμός δεν είναι είδη του κράτους αλλά του συντάγματος, προϋποτίθεται χωρίς απόδειξη, και δεν εξηγείται τι είναι ένα σύνταγμα. – Η υποδηλωμένη συνεπαγωγή του ρεπουμπλικανισμού, οριζόμενου με αυτόν τον τρόπο, είναι εξίσου λίγο ικανοποιητική όσο και ο ίδιος ο ορισμός. Φαίνεται τουλάχιστον ότι στη σ. 20 υποστηρίζεται: το ρεπουμπλικανικό πολίτευμα είναι πρακτικά απαραίτητο, διότι είναι το μόνο που απορρέει από την ιδέα της αρχικής σύμβασης.* Αλλά σε τι βασίζεται αυτή η ιδέα, εάν όχι στην αρχή της ελευθερίας και της ισότητας; Δεν είναι αυτό ένας κυκλικός συλλογισμός; – Όλες οι αρνήσεις αποτελούν τα όρια μιας θέσης, και η συνεπαγωγή της ισχύος τους αποδεικνύει ότι η ανώτερη θέση, από την οποία συνάγεται η θέση που περιορίζεται από αυτές, θα αυτοαναιρούταν χωρίς τούτο τον όρο. Η πρακτική αναγκαιότητα της πολιτικής ελευθερίας και ισότητας πρέπει επομένως να συναχθεί από την ανώτερη πρακτική θέση, από την οποία συνάγεται το θετικό χαρακτηριστικό του ρεπουμπλικανισμού.

* «Παρομοίως, η εξωτερική (δικαϊκή) ισότητα σε ένα κράτος είναι εκείνη η σχέση των πολιτών στην οποία κανένας δεν μπορεί να δεσμεύσει με όρους δικαίου τον άλλο σε οτιδήποτε, χωρίς ο ίδιος να υποτάσσεται συγχρόνως στο νόμο, σύμφωνα με τον οποίο θα ήταν δυνατό κατά τον ίδιο τρόπο να δεσμεύεται αμοιβαία από τον άλλο»

* «Το πολίτευμα που έχει συσταθεί, πρώτον, σύμφωνα με αρχές της ελευθερίας των μελών μιας κοινωνίας (ως ανθρώπων), δεύτερον, σύμφωνα με αρχές της εξάρτησης όλων από μια μοναδική κοινή νομοθεσία (ως υπηκόων), και τρίτον, σύμφωνα με το νόμο της ισότητας των ιδίων (ως πολιτών) είναι το ρεπουμπλικανικό, και τούτο είναι το μοναδικό που απορρέει από την ιδέα του πρωταρχικού συμβολαίου, στην οποία πρέπει να είναι θεμελιωμένη κάθε δικαϊκή νομοθεσία ενός λαού».

Την εξήγηση της δικαϊκής ελευθερίας: ότι δηλαδή είναι η εξουσιοδότηση να κάνει κανείς ό,τι θέλει, αρκεί να μην αδικεί κανέναν· ο συγγραφέας την χαρακτηρίζει ως κενή ταυτολογία και την εξηγεί, αντίθετα, ως «την εξουσιοδότηση να μην υπακούει κανείς σε εξωτερικούς νόμους, εκτός από εκείνους στους οποίους το άτομο θα μπορούσε να έχει δώσει τη συγκατάθεσή του».

– Και οι δύο εξηγήσεις μου φαίνονται σωστές [μεν], αλλά μόνο υπό όρους σωστές. Η πολιτειακή ελευθερία είναι μια ιδέα που μπορεί να γίνει πραγματικότητα μόνο μέσω μιας προόδου που βαίνει επ' άπειρον. Όπως σε κάθε πρόοδο υπάρχει ένα πρώτο, ένα τελευταίο και ένα μεσαίο στάδιο, έτσι και στην άπειρη πρόοδο προς αυτή την ιδέα υπάρχει ένα ελάχιστο, ένα μέσο και ένα μέγιστο. Το ελάχιστο της πολιτειακής ελευθερίας περιλαμβάνεται στην εξήγηση του Kant. Το μέσο της πολιτειακής ελευθερίας είναι η εξουσιοδότηση να μην υπακούει κανείς σε εξωτερικούς νόμους, εκτός από εκείνους που η (αντιπροσωπευόμενη) πλειοψηφία του λαού έχει πραγματικά θελήσει, και τους οποίους η (νοητή) γενικότητα του λαού θα μπορούσε να θέλει. Το (απρόσιτο) μέγιστο της πολιτειακής ελευθερίας είναι η επικριθείσα δήλωση, η οποία θα ήταν ταυτολογία μόνο αν αναφερόταν στην ηθική και όχι στην πολιτική ελευθερία. Η ανώτατη πολιτική ελευθερία θα ήταν ισοδύναμη με την ηθική, η οποία είναι εντελώς ανεξάρτητη από όλους τους εξωτερικούς καταναγκαστικούς νόμους, και περιορίζεται μόνο από τον νόμο της ηθικής. Ομοίως, αυτό που ο Kant ορίζει εν γένει ως εξωτερική δικαϊκή ισότητα, δεν είναι παρά το ελάχιστο στην άπειρη πρόοδο προς την απρόσιτη ιδέα της πολιτικής ισότητας. Το μέσο συνίσταται στο να μην υπάρχει καμία άλλη διαφορά στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών, εκτός από εκείνη που έχει πραγματικά επιθυμήσει η πλειοψηφία του λαού, και που θα μπορούσε να θελήσει το σύνολο του λαού. Το μέγιστο θα ήταν η απόλυτη ισότητα των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των πολιτών, η οποία θα έθετε τέλος σε κάθε μορφή εξουσίας και εξάρτησης. – Αλλά δεν είναι άραγε αυτές οι αλληλένδετες έννοιες ουσιαστικά χαρακτηριστικά του κράτους εν γένει; – Η προϋπόθεση ότι η βούληση όχι όλων των μεμονωμένων πολιτών θα συνάδει πάντοτε με τη γενική βούληση, είναι ο μόνος λόγος της πολιτικής εξουσίας και εξάρτησης. Όσο γενικά και αν ισχύει, το αντίθετό της είναι τουλάχιστον νοητό. Επιπλέον, αποτελεί απλώς έναν εμπειρικό όρο, ο οποίος προσδιορίζει μεν με μεγαλύτερη ακρίβεια την καθαρή έννοια του κράτους, αλλά ακριβώς γι' αυτόν το λόγο δεν μπορεί να αποτελεί ο ίδιος χαρακτηριστικό της καθαρής έννοιας. Η εμπειρική έννοια προϋποθέτει μια καθαρή έννοια, η πιο συγκεκριμένη προϋποθέτει μια πιο απροσδιόριστη, από την οποία και έχει συναχθεί. Επομένως, δεν περιλαμβάνει κάθε κράτος (σ. 30^{*)} τη σχέση ενός ανώτερου προς έναν κατώτερο, αλλά μόνο εκείνο που καθορίζεται εμπειρικά από το συγκεκριμένο πραγματικό δεδομένο. Ωστόσο, είναι δυνατόν να εννοηθεί ένα διεθνικό κράτος [Völkerstaat] χωρίς αυτή τη σχέση,

* «εφόσον κάθε κράτος ενέχει τη σχέση ενός ανώτερου (νομοθετούντος) προς έναν κατώτερο (υπακούοντα, δηλαδή τον λαό)».

και χωρίς τα διάφορα κράτη να πρέπει να συντηχθούν σε ένα μόνο: μια κοινωνία που δεν αποσκοπεί σε κάποιο συγκεκριμένο σκοπό, αλλά επιδιώκει έναν αόριστο στόχο (όχι υποθετικά, αλλά θετικά σκόπιμο), στη σχέση της ελευθερίας των μεμονωμένων ατόμων και της ισότητας όλων, υπό μια πλειοψηφία ή μια μάζα πολιτικά ανεξάρτητων λαών. Η ιδέα μιας παγκόσμιας πολιτείας έχει πρακτική ισχύ και χαρακτηριστική σημασία.

Το προσωπικό της κρατικής εξουσίας (σ. 25¹), ο αριθμός των κυβερνώντων, μπορεί να είναι μια αρχή διάκρισης μόνο όταν όχι η γενική αλλά μια μεμονωμένη βούληση αποτελεί τη βάση των πολιτειακών νόμων (στον δεσποτισμό). – Πώς συνάδει ο ισχυρισμός, ότι «ο ρεπουμπλικανισμός είναι η κρατική αρχή του διαχωρισμού της εκτελεστικής εξουσίας από τη νομοθετική» με τον ορισμό που δόθηκε αρχικά, και με τη φράση «ότι ο ρεπουμπλικανισμός είναι εφικτός μόνο μέσω της αντιπροσώπευσης» (σ. 29²); – Εάν η συνολική κρατική εξουσία δεν ήταν στα χέρια των αντιπροσώπων του λαού, αλλά ήταν κατανεμημένη μεταξύ ενός κληρονομικού ηγεμόνα και μιας κληρονομικής αριστοκρατίας, έτσι ώστε ο πρώτος να κατέχει την εκτελεστική και η δεύτερη τη νομοθετική εξουσία, τότε, παρά το διαχωρισμό, το πολίτευμα δεν θα ήταν αντιπροσωπευτικό, δηλαδή (σύμφωνα με τη δήλωση του ίδιου του συντάκτη) θα ήταν δεσποτικό, δεδομένου ότι ούτως ή άλλως η κληρονομικότητα των κρατικών αξιωμάτων (σ. 22, 23, σημ.) είναι ασυμβί-

* «Για να μην συγχέει κανείς (όπως συμβαίνει συνήθως) το ρεπουμπλικανικό πολίτευμα με το δημοκρατικό, πρέπει να σημειωθεί το εξής. Οι μορφές πολιτείας (*civitas*) μπορούν να χωριστούν είτε ανάλογα με τα πρόσωπα που κατέχουν την ανώτατη πολιτική εξουσία, είτε ανάλογα με τον τρόπο κυβέρνησης του λαού από τον ανώτατο άρχοντα, όποιος και αν είναι αυτός. Η πρώτη ονομάζεται, για την ακρίβεια, η μορφή της κυριαρχίας (*forma imperii*), και είναι μόνο τρεις εκδοχές της δυνατές, εφόσον την εξουσία μπορούν να κατέχουν είτε μόνο ένας, είτε μερικοί συνενωμένοι μεταξύ τους, είτε όλοι μαζί, όσοι αποτελούν την κοινωνία των πολιτών (*αυταρχία*) αριστοκρατία και δημοκρατία, εξουσία του ηγεμόνα, εξουσία των ευγενών και εξουσία του λαού). Η δεύτερη είναι η μορφή της κυβέρνησης (*forma regiminis*) και αφορά τον επί του συντάγματος (του ενεργήματος της καθολικής βούλησης, δια του οποίου το πλήθος γίνεται λαός) βασιζόμενο τρόπο με τον οποίο το κράτος κάνει χρήση της απόλυτης εξουσίας του: και από αυτήν τη σκοπιά είναι ή ρεπουμπλικανική ή δεσποτική».

* «Όμως στο είδος κυβέρνησης, αν θέλει να είναι σύμφωνο με την έννοια του δικαίου, αρμόζει το αντιπροσωπευτικό σύστημα, στο οποίο είναι δυνατό μόνο ένα ρεπουμπλικανικό είδος κυβέρνησης, ...»

* «Όσο όμως αφορά το δικαίωμα της ισότητας όλων των πολιτών ως υπηκόων, η απάντηση στο ερώτημα για το αν είναι αποδεκτή η κληρονομική αριστοκρατία εξαρτάται μόνο από το αν η προσδιόδυμενη από την πολιτεία περιωπή (διά της οποίας ο ένας υπήκοος αποκτά υπεροχή έναντι του άλλου) θα έπρεπε να προηγείται της προσωπικής αξίας, ή αν η αξία θα έπρεπε να προηγείται της περιωπής. - Είναι τώρα προφανές ότι, εάν η περιωπή συνδέεται με τη γέννηση, τότε είναι εντελώς αβέβαιο το κατά πόσο θα ακολουθήσει και η αξία (ικανότητα και αφοσίωση στο αξίωμα). τούτο θα ήταν σαν να αποδιδόταν στον ευνοημένο το δικαίωμα (να διοικεί) χωρίς να το αξίζει,

βαστη με τον ρεπουμπλικανισμό. – Ο νομοθέτης, ο εκτελεστής (και ο δικαστής) είναι βεβαίως διαφορετικά πολιτικά πρόσωπα (σ. 26^ο), αλλά είναι φυσικά δυνατόν ένα φυσικό πρόσωπο* να ενώνει μέσα του αυτά τα διαφορετικά πολιτικά πρόσωπα. Είναι επίσης πολιτικά δυνατό, δηλαδή δεν είναι αντιφατικό, η γενική βούληση του λαού να αποφασίσει να μεταβιβάσει (όχι να εκχωρήσει) σε κάποιον όλη την κρατική εξουσία για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι ο διαχωρισμός των εξουσιών αποτελεί τον κανόνα του ρεπουμπλικανικού κράτους· ωστόσο, η εξαίρεση από τον κανόνα, η δικτατορία, μου φαίνεται τουλάχιστον δυνατή. (Η εξαιρετική χρησιμότητά της γίνεται εμφανής κυρίως από την αρχαία ιστορία. Το ανθρώπινο γένος οφείλει σε τούτη την ευφυή ελληνική εφεύρεση πολλά από τα πιο θαυμάσια δημιουργήματα που έχει ποτέ γεννήσει το πολιτικό πνεύμα). Η δικτατορία είναι όμως, αναγκαστικά μια μεταβατική κατάσταση: διότι, εάν όλη η εξουσία μεταβιβαζόταν για αόριστο χρονικό διάστημα, τότε αυτό δεν θα ήταν αντιπροσώπευση, αλλά παραχώρηση της πολιτικής εξουσίας. Μια παραχώρηση της κυριαρχίας είναι όμως πολιτικά αδύνατη: διότι η γενική βούληση δεν μπορεί να αυτοκαταστραφεί μέσω μιας πράξης της ίδιας της γενικής βούλησης. Η έννοια μιας *dictatura perpetua* είναι επομένως τόσο αντιφατική, όσο και αυτή ενός τετράγωνου κύκλου. – Η μεταβατική δικτατορία όμως, είναι μια πολιτικά δυνατή αντιπροσώπευση – δηλαδή μια μορφή ρεπουμπλικανική, ουσιαστικά διαφορετική από τον δεσποτισμό.

Γενικά, ο συγγραφέας δεν υποδηλώνει καν την αρχή που διέπει την ταξινόμηση των μορφών και των συστατικών στοιχείων του κράτους. – Η παρακάτω προσωρινή απόπειρα μιας συνεπαγωγής του ρεπουμπλικανισμού και μιας πολιτικής ταξινόμησης *a priori*, μου φαίνεται ότι αξίζει να εξεταστεί από τον αναγνώστη.

Μέσω του συνδυασμού της ανώτατης πρακτικής θέσης (η οποία αποτελεί το αντικείμενο της βασικής πρακτικής επιστήμης) με το θεωρητικό δεδομένο του εύρους και των ειδών της ανθρώπινης δυνατότητας [*des menschlichen Vermögens*], η καθαρή πρακτική προσαγή αποκτά τόσες ειδικά διαφορετικές τροποποιήσεις, όσες και οι ειδικά διαφορετικές δυνάμεις που εμπεριέχει η συνολική ανθρώπινη δυνατότητα· και καθεμία εξ αυτών των τροποποιήσεων αποτελεί το θεμέλιο και το αντικείμενο μιας ειδικής πρακτικής επιστήμης. Μέσω του θεωρητικού δεδομένου, ότι στον άνθρωπο, εκτός από τη δυνατότητα που διαθέτει το καθαρά μεμονωμένο άτομο ως τέτοιο,

κάτι που ποτέ δεν πρόκειται να αποφασίσει η καθολική βούληση του λαού σε ένα πρωταρχικό συμβόλαιο (το οποίο όμως είναι η αρχή από όπου απορρέουν όλα τα δικαιώματα)».

* «Κάθε μορφή κυβέρνησης που δεν είναι αντιπροσωπευτική, είναι στην πραγματικότητα δίχως μορφή, διότι ένα και το αυτό πρόσωπο δεν μπορεί να είναι συγχρόνως ο νομοθέτης και ο εκτελεστής της βούλησής του».

* Χρησιμοποιείται εδώ, και επαναλαμβάνεται στο κείμενο, ο όρος *physisch*, ο οποίος αφορά την απτή σωματική ύπαρξη.

προστίθεται επίσης, σε σχέση με άλλα άτομα του είδους του, η δυνατότητα της επικοινωνίας (των δραστηριοτήτων όλων των υπόλοιπων δυνατοτήτων)-[μέσω του] ότι τα ανθρώπινα άτομα βρίσκονται πράγματι, ή τουλάχιστον μπορούν να βρίσκονται, διαρκώς σε σχέση αμοιβαίας φυσικής επιρροής – αποκτά η καθαρή πρακτική προσταγή μια νέα, ειδικά διαφορετική τροποποίηση, η οποία γίνεται το θεμέλιο και το αντικείμενο μιας νέας επιστήμης. Η φράση: «το Εγώ πρέπει να υπάρχει» σημαίνει, σ' αυτόν τον συγκεκριμένο προσδιορισμό: η κοινότητα της ανθρωπότητας πρέπει να υπάρχει ή, το Εγώ πρέπει να επικοινωνεί. Αυτή η συνεπαγόμενη πρακτική θέση είναι το θεμέλιο και το αντικείμενο της πολιτικής, με την οποία δεν εννοώ την τέχνη της χρήσης του μηχανισμού της φύσης για την κυβέρνηση των ανθρώπων (σ. 71'), αλλά (όπως οι Έλληνες φιλόσοφοι) μια πρακτική επιστήμη, με την καντιανή έννοια του όρου, το αντικείμενο της οποίας είναι η σχέση των πρακτικών ατόμων και των ειδών. Κάθε ανθρώπινη κοινωνία, σκοπός της οποίας είναι η κοινότητα της ανθρωπότητας (η οποία είναι σκοπός καθεαυτή, ή σκοπός της οποίας είναι η ανθρώπινη κοινωνία), ονομάζεται κράτος. Επειδή όμως το Εγώ δεν πρέπει να υπάρχει μόνο στη σχέση όλων των ατόμων, αλλά και σε κάθε μεμονωμένο άτομο, και μπορεί να υπάρχει μόνο υπό την προϋπόθεση της απόλυτης ανεξαρτησίας της βούλησης, τότε η πολιτική ελευθερία αποτελεί απαραίτητο όρο της πολιτικής προσταγής και ουσιαστικό χαρακτηριστικό της έννοιας του κράτους: διότι διαφορετικά η καθαρή πρακτική προσταγή, από την οποία συνάγονται τόσο η ηθική όσο και η πολιτική, θα αναιρούσε τον εαυτό της. Η ηθική και η πολιτική προσταγή δεν ισχύουν μόνο για τούτο ή εκείνο το άτομο, αλλά για κάθε άτομο· γι' αυτό και η πολιτική ισότητα αποτελεί απαραίτητο όρο της πολιτικής προσταγής, καθώς και ουσιαστικό χαρακτηριστικό της έννοιας του κράτους. Η πολιτική προσταγή ισχύει για όλα τα άτομα· γι' αυτό, το κράτος περιλαμβάνει μια αδιάσπαστη μάζα, ένα συνυπάρχον και διαδοχικό συνεχές ανθρώπων, το σύνολο εκείνων που βρίσκονται σε σχέση φυσικής επιρροής, για παράδειγμα, όλους τους κατοίκους μιας χώρας ή τους απογόνους μιας φυλής. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι το εξωτερικό κριτήριο, μέσω του οποίου το κράτος διακρίνεται από πολιτικές τάξεις και ενώσεις, οι οποίες έχουν ιδιαίτερους σκοπούς, και επομένως αφορούν μόνο ορισμένα ιδιαίτερα τροποποιημένα άτομα. Όλες αυτές οι κοινωνικές ενώσεις [Gesellschaften] δεν περιλαμβάνουν μια μάζα, ένα συνολικό συνεχές, παρά συνδυάζουν μόνο μεμονωμένα διάσπαρτα μέλη. – Η ισότητα και η ελευθερία απαιτούν, η γενική βούληση να αποτελεί τη βάση όλων των ιδιαίτερων πολιτικών δραστηριοτήτων (όχι μόνο των νόμων, αλλά και των εφαρμοστικών αποφάσεων και της εκτέλεσης). Αυτό όμως είναι ακριβώς το χαρακτηριστικό του ρεπουμπλικανισμού. Ο αντίθετος προς αυτόν δεσποτισμός, όπου η

* «Εάν βεβαίως δεν υπάρχει ελευθερία και ηθικός νόμος θεμελιωμένος πάνω της, αλλά ό,τι συμβαίνει ή μπορεί να συμβεί είναι απλώς μηχανισμός της φύσης, τότε η πολιτική (ως η τέχνη αξιοποίησης αυτού τού μηχανισμού για την κυβέρνηση των ανθρώπων) είναι ολόκληρη η πρακτική σοφία και η έννοια του δικαίου είναι κενό διανόημα».

ιδιωτική βούληση αποτελεί τη βάση της πολιτικής δραστηριότητας, δεν θα ήταν λοιπόν στην πραγματικότητα διόλου ένα αληθινό κράτος; Έτσι είναι πράγματι, με την αυστηρότερη έννοια του όρου. Επειδή όμως, κάθε πολιτικό μόρφωμα πηγάζει από έναν ιδιαίτερο σκοπό, από τη βία (βλ. την εξαιρετική ανάλυση στη σ. 69¹) και από μια ιδιωτική βούληση – από τον δεσποτισμό – και επομένως κάθε προσωρινή κυβέρνηση δεν μπορεί παρά να είναι δεσποτική· επειδή ο δεσποτισμός σφετερίζεται το φαίνεσθαι της γενικής βούλησης, και ανέχεται τη δικαιοσύνη τουλάχιστον για ορισμένες αστικές και ποινικές υποθέσεις που τον ενδιαφέρουν· επειδή διακρίνεται από όλες τις άλλες κοινωνικές ενώσεις μέσω του χαρακτηριστικού της συνέχειας των μελών που προσιδιάζει στο κράτος· επειδή, εκτός από τον ιδιαίτερο σκοπό του,¹ προάγει, τουλάχιστον παράπλευρα, το ιερό συμφέρον της κοινότητας, και ενάντια στη γνώση και τη βούλησή του φέρει μέσα του τον σπόρο ενός γνήσιου κράτους, φέρνοντας σταδιακά τον ρεπουμπλικανισμό σε ωριμότητα: έτσι θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα ψευδοκράτος, όχι ως γνήσιο είδος, αλλά ως παραλλαγή του κράτους.

Αλλά, πώς είναι δυνατός ο ρεπουμπλικανισμός, αφού η γενική βούληση αποτελεί τον απαραίτητο όρο του, ενώ η απόλυτα γενική (και επομένως και απόλυτα σταθερή) βούληση δεν μπορεί να υφίσταται στο πεδίο της εμπειρίας, αλλά υπάρχει μόνο στον κόσμο των καθαρών διανοημάτων. Το μεμονωμένο και το γενικό χωρίζονται γενικά μεταξύ τους από ένα άπειρο χάσμα, το οποίο μπορεί κανείς να υπερβεί μόνο με ένα θανάσιμο άλμα. Δεν μένει εδώ τίποτε άλλο, παρά να θεωρηθεί μέσω μιας πλασματικής κατασκευής μια εμπειρική βούληση ως υποκατάστατο της *a priori* εννοούμενης απόλυτα γενικής βούλησης· δεδομένου δε ότι η καθαρή επίλυση του πολιτικού προβλήματος είναι αδύνατη, θα αρκεστούμε στην προσέγγιση αυτού του πρακτικού x. Καθώς τώρα η πολιτική προσταγή είναι κατηγορηματική, και μπορεί να

* «Και επειδή λοιπόν πέρα από τη διαφορετικότητα των ιδιαίτερων βουλήσεων όλων πρέπει να προστεθεί και μια ενοποιητική αιτία ώστε να προκύψει μια κοινή βούληση, κάτι που κανένα άτομο μόνο του δεν μπορεί να το επιτύχει, γι' αυτό κατά την εφαρμογή εκείνης της ιδέας (στην πράξη) δεν πρέπει να υπολογίζουμε σε καμία άλλη απαρχή της δικαϊκής κατάστασης παρά μόνο σε εκείνη της εξουσίας [Gewalt], στον εξαναγκασμό της οποίας θα θεμελιωθεί αργότερα το δημόσιο δίκαιο· κάτι που βέβαια (επειδή, ούτως ή άλλως, λίγο μπορεί εδώ κανείς να υπολογίζει στο ηθικό φρόνημα του νομοθέτη, ότι δηλαδή μετά τη συνένωση του άτακτου πλήθους σε λαό, θα δώσει σε αυτόν τη δυνατότητα να συστήσει ένα δικαϊκό πολίτευμα μέσω της κοινής του βούλησης) μας επιτρέπει να αναμένουμε στην πραγματική εμπειρία ήδη εκ των προτέρων μεγάλες αποκλίσεις από εκείνη την ιδέα (της θεωρίας)».

¹ Κάθε κράτος που έχει έναν ιδιαίτερο σκοπό, είναι δεσποτικό, ακόμη και εάν αρχικά ο σκοπός αυτός εμφανίζεται τόσο αθώος. Πόσοι δεσπότες δεν ξεκίνησαν από τον σκοπό της φυσικής διατήρησης; Ωστόσο, σταδιακά αυτός, με μια αίσια έκβαση, εκφυλίστηκε στην καταπίεση. Ο πρακτικός φιλόσοφος δεν απορεί με τις φοβερές συνέπειες κάθε, έστω και καλοπροαίρετης, σύγχυσης του καθορισμένου και του ακαθόριστου. Το περατό δεν μπορεί να σφετερίζεται ατιμώρητο τα δίκαια του άπειρου.

γίνει πραγματικότητα μόνο με αυτόν τον τρόπο (σε μια ατέρμονη προσέγγιση): τότε αυτή η ανώτατη *fictio juris* δεν είναι μόνο δικαιολογημένη, αλλά και πρακτικά απαραίτητη· ωστόσο, ισχύει μόνο στην περίπτωση που δεν έρχεται σε αντίθεση με την πολιτική προσταγή (η οποία αποτελεί το θεμέλιο των αξιώσεών της) και με τους ουσιαστικούς όρους της. – Δεδομένου ότι κάθε εμπειρική βούληση (σύμφωνα με τα ρητά του Ηράκλειτου) βρίσκεται σε διαρκή ροή, δεν απαντά απόλυτη γενικότητα σε καμία· έτσι, η δεσποτική αλαζονεία να επικυρώνει κανείς την δική του (πατρική ή θεία) ιδιωτική βούληση ως την ίδια τη γενική βούληση, ως απόλυτα ισοδύναμη με αυτήν, δεν αποτελεί μόνο ένα αληθινό μέγιστο της αδικίας, αλλά και καθαρή ανοησία. Αλλά και η πλασματική κατασκευή ότι η ατομική ιδιωτική βούληση, φέρ' ειπείν μιας συγκεκριμένης οικογένειας, θα πρέπει να ισχύει για όλες τις μελλοντικές γενιές ως υποκατάστατο της γενικής βούλησης, είναι αντιφατική και άκυρη: διότι θα αναιρούσε την πολιτική προσταγή (της οποίας ουσιαστικός όρος είναι η ισότητα), το ίδιο της το θεμέλιο, και επομένως τον εαυτό της. Η μοναδική έγκυρη πολιτική πλασματική κατασκευή είναι αυτή που θεμελιώνεται στο νόμο της ισότητας: Η βούληση της πλειοψηφίας πρέπει να ισχύει ως υποκατάστατο της γενικής βούλησης. Ο ρεπουμπλικανισμός είναι επομένως αναγκαστικά δημοκρατικός, και το αναπόδεικτο παράδοξο (σ. 26'), ότι ο δημοκρατισμός είναι αναγκαστικά δεσποτικός, δεν μπορεί να είναι σωστό. Υπάρχει βέβαια ένας νόμιμος αριστοκρατισμός, ένα γνήσιο σώμα πατρικών, εντελώς διαφορετικό από τον κακόγουστο κληρονομικό ευγενή, την απόλυτη παρανομία του οποίου έχει αποδείξει τόσο ικανοποιητικά ο Kant (σ. 22, 23, σημ.): αλλά αυτά είναι δυνατά μόνο σε μια δημοκρατική πολιτεία. Η αρχή δηλαδή, να καθορίζεται η ισχύς των ψήφων όχι με βάση τον αριθμό, αλλά και με βάση το βάρος (με βάση τον βαθμό της προσέγγισης κάθε άτομου στην απόλυτη γενικότητα της βούλησης), είναι απολύτως συμβατή με το νόμο της ισότητας. Δεν πρέπει όμως να προϋποτίθεται, αλλά πρέπει να αποδειχτεί αυθεντικά, ότι ένα άτομο δεν έχει διόλου ελεύθερη βούληση, ή ότι η βούλησή του δεν έχει διόλου γενικότητα· όπως η έλλειψη ελευθερίας εξαιτίας της παιδικής ηλικίας και της παραφροσύνης, η έλλειψη γενικότητας εξαιτίας ενός εγκλήματος ή μιας άμεσης αντίφασης με τη γενική βούληση. (Η φτώχεια και η υποτιθέμενη εξαγορά [της ψήφου], η γυναικεία φύση και η υποτιθέμενη αδυναμία [της] δεν αποτελούν νόμιμους λόγους για τον πλήρη αποκλεισμό από το δικαίωμα ψήφου). Εάν η πολιτική πλασματική κατασκευή θεωρούσε ένα άτομο ως πολιτικό μηδέν, ένα πρόσωπο ως πράγμα, τότε

* «Από τις τρεις μορφές πολιτείας, αυτή της δημοκρατίας είναι με την καθαυτό έννοια της λέξης κατ' αναγκαιότητα δεσποτισμός, επειδή θεμελιώνει μια εκτελεστική εξουσία, όπου όλοι αποφασίζουν για τον ένα και σε περίπτωση ανάγκης ενάντια στον ένα (ο οποίος επομένως δεν συμφωνεί μαζί τους), συνεπώς αποφασίζουν όλοι, που ωστόσο δεν είναι όλοι, με αποτέλεσμα η γενική βούληση να αντιφάσκει προς τον ίδιο της τον εαυτό και προς την ελευθερία».

* Βλ. παραπάνω σε υποσημείωση για το αντίστοιχο παράθεμα.

θα εμπόδιζε ακριβώς με αυτόν τον τρόπο το αντίθετο της αυθαίρετης προϋπόθεσης, και έτσι θα ερχόταν σε αντίθεση με την ηθική προσταγή· πράγμα που είναι αδύνατο, επειδή και τα δύο βασίζονται στην καθαρά πρακτική προσταγή. Η γενική λαϊκή βούληση δεν μπορεί ποτέ να αποφασίσει ότι τα άτομα είναι τα ίδια αρμόδια να κρίνουν τον βαθμό στον οποίο η ιδιωτική βούλησή διέπεται από γενικότητα, και ότι έχουν το δικαίωμα να αυτοανακηρύσσονται πατρίκιοι. Η πλειοψηφία του λαού θα πρέπει να έχει ορίσει το σώμα των πατρικίων, τα προνόμιά του και τα πρόσωπα που θα θεωρούνται πολιτικοί ευγενείς (αυτοί των οποίων η ιδιωτική βούληση προσεγγίζει κατά κύριο λόγο την υποτιθέμενη γενική βούληση). Θα μπορούσε ίσως να παραχωρήσει στους αιρετούς ευγενείς κάποιο μερίδιο στην εκλογή των μελλοντικών, αλλά με την επιφύλαξη να αποφασίζει σε τελική ανάλυση: διότι η κυριαρχία δεν μπορεί να εκχωρηθεί.

Το να δρα όμως πολιτικά η πλειοψηφία του λαού αυτοπροσώπως είναι σε πολλές περιπτώσεις αδύνατο, και σχεδόν σε όλες εξαιρετικά επιζήμιο. Μπορεί εξάλλου να επιτευχθεί πολύ αποτελεσματικά μέσω εντολοδόχων και επιτρόπων. Ως εκ τούτου, η πολιτική αντιπροσώπευση αποτελεί σαφώς ένα απαραίτητο όργανο του ρεπουμπλικανισμού. – Αν διαχωρίσει κανείς την αντιπροσώπευση από την πολιτική πλασματική κατασκευή, τότε μπορεί να υπάρξει ρεπουμπλικανισμός (αν και τεχνικά εξαιρετικά ατελής) επίσης χωρίς αντιπροσώπευση· αν όμως εννοεί κανείς με τον όρο αντιπροσώπευση επίσης την πλασματική κατασκευή, τότε αδικεί τις αρχαίες πολιτείες αρνούμενος εκεί την ύπαρξή της. Η τεχνική ατέλειά της είναι γνωστή. Τόσο πιο συγκεχυμένες είναι οι γενικά επικρατούσες έννοιες για την εσωτερική αρχή της αναπόφευκτης διαφθοράς· τόσο πιο στρεβλές είναι οι κρίσεις για την πολιτική αξία αυτών των αξιοθαύμαστων, όχι απλώς υποτιθέμενων, αλλά πραγματικών πολιτειών, που βασίζονται στην έγκυρη πλασματική κατασκευή της ολότητας μέσω της πλειοψηφίας της βούλησης. Όσο αφορά την κοινότητα των ηθών, η πολιτική κουλτούρα των σύγχρονων βρίσκεται ακόμη σε παιδικό στάδιο σε σύγκριση με εκείνη των αρχαίων, και κανένα κράτος δεν έχει επιτύχει εισέτι μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας και ισότητας από το βρετανικό.* Η άγνοια της πολιτικής παιδείας των Ελλήνων και των Ρωμαίων αποτελεί πηγή ανείπωτης σύγχυσης στην ιστορία της ανθρωπότητας, αλλά είναι επίσης πολύ επιζήμια για την πολιτική φιλοσοφία των σύγχρονων, οι οποίοι έχουν ακόμη πολλά να μάθουν από τους αρχαίους σε τούτο το θέμα. – Επίσης, η υποτιθέμενη έλλειψη αντιπροσώπευσης δεν είναι απόλυτα αλη-

* Παρόλο που οι περισσότερες εκδόσεις του *Δοκιμίου* ακολουθούν την πρώτη έκδοση η οποία έχει εδώ τον όρο *britische*, η νεότερη έρευνα έχει υποστηρίξει πως πρόκειται για τυπογραφικό σφάλμα, και πως η ορθή λέξη, όπως προκύπτει και από τα συμφραζόμενα είναι *attische*, το πολίτευμα της αρχαίας Αθήνας. Σε κανένα σημείο του *Δοκιμίου* δεν προκύπτει κάποια προτίμηση του Schlegel για το βρετανικό πολίτευμα της εποχής του, όπως άλλωστε οι αμέσως προηγούμενες αναπτύξεις εξαίρουν την αρχαιότητα απέναντι στο νεωτερικό παρόν.

θής. Ούτε ο λαός της Αττικής μπορούσε να ασκήσει αυτοπροσώπως την εκτελεστική εξουσία: στη Ρώμη, τουλάχιστον ένα μέρος της νομοθετικής και της δικαστικής εξουσίας ασκούσαν από αντιπροσώπους του λαού (πραιτόρες, τριβούνιοι, τιμητές, ύπατοι).

Η δύναμη της πλειοψηφίας του λαού, ως το πλησιέστερο προς την ολότητα και ως υποκατάστατο της γενικής βούλησης, είναι η πολιτική εξουσία. Η ανώτατη ταξινόμηση των πολιτικών φαινομένων (όλων των δυναμικών εκδηλώσεων αυτής της εξουσίας), όπως και όλων των φαινομένων [εν γένει], είναι αυτή που βασίζεται στη διάκριση μεταξύ του μόνιμου και του μεταβαλλόμενου. Το Σύνταγμα είναι η επιτομή των μόνιμων σχέσεων της πολιτικής εξουσίας και των ουσιαστικών συστατικών της. Η κυβέρνηση, αντιθέτως, είναι η επιτομή όλων των παροδικών εκδηλώσεων δύναμης της πολιτικής εξουσίας. Τα συστατικά στοιχεία της πολιτικής εξουσίας σχετίζονται μεταξύ τους και με το σύνολό τους, όπως τα διάφορα συστατικά στοιχεία της γνωστικής ικανότητας μεταξύ τους και με το σύνολό τους. Η συντακτική εξουσία αντιστοιχεί στον Λόγο, η νομοθετική στη διάνοια, η δικαστική στην κριτική δύναμη και η εκτελεστική στην αισθητηριακότητα, στην ικανότητα της εποπτείας. Η συντακτική εξουσία είναι αναγκαστικά δικτατορική: διότι θα ήταν αντιφατικό να θέλουμε να εξαρτήσουμε την ικανότητα των πολιτικών αρχών, η οποία αποτελεί τη βάση όλων των υπόλοιπων πολιτικών προσδιορισμών και ικανοτήτων, από αυτές τις ίδιες· και ακριβώς γι' αυτό είναι μόνο προσωρινή. Χωρίς την πράξη της αποδοχής, η πολιτική εξουσία δεν θα αντιπροσωπευόταν, αλλά θα εκχωρούνταν, κάτι που είναι αδύνατο. – Το Σύνταγμα αφορά τη μορφή της πλασματικής κατασκευής και τη μορφή της αντιπροσώπευσης. Στον ρεπουμπλικανισμό υπάρχει μεν μόνο μία αρχή της πολιτικής πλασματικής κατασκευής, αλλά δύο διαφορετικές κατευθύνσεις της μίας αρχής, στην μέγιστη δε δυνατή απόκλισή τους όχι τόσο δύο καθαρά είδη, όσο δύο αντίθετα άκρα του ρεπουμπλικανικού Συντάγματος: το αριστοκρατικό και το δημοκρατικό. Υπάρχουν άπειρες διαφορετικές μορφές αντιπροσώπευσης (όπως μίξεις δημοκρατισμού και αριστοκρατισμού), αλλά κανένα καθαρό είδος και καμία αρχή *a priori* ταξινόμησης. Το Σύνταγμα είναι η επιτομή κάθε πολιτικής μονιμότητας· δεδομένου δε ότι ένα φαινόμενο ταξινομείται με βάση τα μόνιμα χαρακτηριστικά του και όχι τις παροδικές τροποποιήσεις του, θα ήταν παράλογο να κατηγοριοποιήσουμε το γνήσιο (ρεπουμπλικανικό) κράτος σύμφωνα με τη μορφή της κυβέρνησης. – Στον δεσποτισμό δεν μπορεί να υπάρχει στην πραγματικότητα πολιτικό, αλλά μόνο φυσικό Σύνταγμα: όχι σχέσεις της πολιτικής εξουσίας και των ουσιαστικών συστατικών της, οι οποίες πρέπει να είναι απολύτως σταθερές, αλλά μάλλον εκείνες που είναι σχετικά σταθερές. Όπου δεν υπάρχει πολιτικό Σύνταγμα, μπορεί κανείς να ταξινομήσει δυναμικά μόνο τη μορφή της κυβέρνησης: διότι οι φυσικές τροποποιήσεις δεν δίνουν καθαρές τάξεις. Η μόνη καθαρή ταξινόμηση παρέχεται από την μαθηματική αρχή της αριθμητικής ποσότητας του δεσποτικού προσωπικού.

Η μόνη (φυσική) μόνιμη ιδιότητα του δεσποτισμού καθορίζει τη δυναμική (όχι πολιτική) μορφή της δεσποτικής κυβέρνησης. Αυτή είναι είτε τυραννική, είτε

ολιγαρχική, είτε οχλοκρατική, ανάλογα με το αν κυβερνά ένα άτομο, μια τάξη (τάγμα, σώμα, κάστα) ή μια μάζα. Αν όλοι κυβερνούν (σ. 25, 26¹), ποιος τότε κυβερνάται; – Εξάλλου, η έννοια της δημοκρατίας που δίνει ο Kant φαίνεται να ταιριάζει στην οχλοκρατία. Η οχλοκρατία είναι ο δεσποτισμός της πλειοψηφίας επί της μειοψηφίας. Το κριτήριό της είναι μια προφανής αντίφαση της πλειοψηφίας ως πολιτικής πλασματικής κατασκευής, με τη γενική βούληση, υποκατάστατο της οποίας υποτίθεται ότι είναι. Είναι – ωστόσο μαζί με την τυραννία: διότι οι Νέρωνες μπορούν κάλλιστα να ανταγωνιστούν με τους αβράκωτους [Sansculottismus] – το μεγαλύτερο φυσικό κακό μεταξύ όλων των πολιτικών παραμορφώσεων (σ. 29²).² Η ολιγαρχία, από την άλλη πλευρά – ο ανατολικός δεσποτισμός των καστών, το ευρωπαϊκό φεουδαρχικό σύστημα – είναι πολύ πιο επικίνδυνη για την ανθρωπότητα: διότι ακριβώς το βραδυκίνητο του τεχνητού μηχανισμού, το οποίο παραλύει τη φυσική της βλαπτικότητα, της προσδίδει μια κολοσσιαία σταθερότητα. Η συγκέντρωση όσων συνδέονται με κοινά συμφέροντα απομονώνει την κάστα από το υπόλοιπο ανθρώπινο γένος και δημιουργεί ένα πεισματώδες esprit de corps. Η πνευματική τριβή του πλήθους φέρνει σε πρόωρη ωριμότητα την κολασμένη τέχνη του να καθιστά αδύνατο τον εξευγενισμό της ανθρωπότητας.

Με καχύποπτο βλέμμα, η ολιγαρχία ανιχνεύει κάθε αναδυόμενη κίνηση της ανθρωπότητας και την καταστέλλει εν τη γενέσει της. Η τυραννία, αντίθετα, είναι ένα αμέριμνο τέρας, το οποίο συχνά παραβλέπει σε μεμονωμένα σημεία την απόλυτη ελευθερία, ακόμη και την απόλυτη δικαιοσύνη. Όλη η λασκαρισμένη μηχανή κρέμεται από ένα μόνο ελατήριο· και αν αυτό είναι αδύναμο, καταρρέει με την πρώτη ισχυρή κρούση. – Αν η μορφή της κυβέρνησης είναι δεσποτική, αλλά το πνεύμα της είναι αντιπροσωπευτικό ή ρεπουμπλικανικό (βλ. την εύστοχη παρατήρηση στη σ. 26³), τότε προκύπτει η μοναρχία.

¹ Βλ. παραπάνω την υποσημείωση για το αντίστοιχο παράθεμα.

² «Αλλά για τον λαό ασυγκρίτως μεγαλύτερη σημασία έχει το είδος κυβέρνησης από τη μορφή πολιτείας (όσο και αν έχει πολύ μεγάλη σημασία η μεγαλύτερη ή μικρότερη καταλληλότητά της ως προς εκείνον το σκοπό). Όμως στο είδος κυβέρνησης, αν θέλει να είναι σύμφωνο με την έννοια του δικαίου, αρμόζει το αντιπροσωπευτικό σύστημα, στο οποίο είναι δυνατό μόνο ένα ρεπουμπλικανικό είδος κυβέρνησης, και χωρίς το οποίο (όποιο κι αν είναι το πολίτευμα) το είδος κυβέρνησης είναι δεσποτικό και βίαιο. – Κανένα από τα αρχαία κράτη που αποκαλούνταν ρεπουμπλικανικά δεν είχε επίγνωση αυτού του γεγονότος, και γι' αυτό ξέπεφταν στον απόλυτο δεσποτισμό, ο οποίος, στο βαθμό που τελεί υπό την ανώτατη εξουσία ενός και μόνο προσώπου, είναι και ο πιο υποφερτός από όλους τους άλλους δεσποτισμούς».

³ Αν είχαμε χώρο, δεν θα ήταν δύσκολο να εξηγήσουμε εδώ, γιατί στους αρχαίους η οχλοκρατία μετέβαινε πάντα στην τυραννία, και να αποδείξουμε με την μεγαλύτερη προφάνεια, ότι στους νεότερους δεν μπορεί παρά να μεταβεί στον δημοκρατισμό, συνεπώς είναι λιγότερο επικίνδυνη από την ολιγαρχία.

⁴ Βλ. παραπάνω την υποσημείωση για το αντίστοιχο παράθεμα.

(Στην οχλοκρατία, το πνεύμα της κυβέρνησης δεν μπορεί να είναι ρεπουμπλικανικό, αλλιώς θα έπρεπε αναγκαστικά να είναι και η μορφή του κράτους. Στην καθαρή ολιγαρχία, το πνεύμα της νομοκατεστημένης τάξης δεν μπορεί παρά να είναι δεσποτικό, εφόσον η μορφή δεν πρόκειται να μεταβεί σε έναν νόμιμο δημοκρατικό αριστοκρατισμό· το ρεπουμπλικανικό πνεύμα μεμονωμένων μελών δεν βοηθά, διότι κυβερνά η νομοκατεστημένη τάξη, ως τέτοια). Η τύχη μπορεί να μεταβιβάσει σε έναν δίκαιο μονάρχη δεσποτική εξουσία. Αυτός μπορεί να κυβερνά ρεπουμπλικανικά και όμως να διατηρεί την δεσποτική μορφή του κράτους, όταν δηλαδή το επίπεδο της πολιτικής κουλτούρας ή η πολιτική κατάσταση ενός κράτους καθιστούν απολύτως απαραίτητη μια προσωρινή (δηλαδή δεσποτική) κυβέρνηση, και η ίδια η γενική βούληση θα μπορούσε να την εγκρίνει. Το κριτήριο της μοναρχίας (το οποίο την διακρίνει από τον δεσποτισμό) είναι η μέγιστη δυνατή προώθηση του ρεπουμπλικανισμού. Ο βαθμός προσέγγισης της ιδιωτικής βούλησης του μονάρχη στην απόλυτη γενικότητα της βούλησης καθορίζει τον βαθμό της τελειότητάς της. Η μοναρχική μορφή είναι συνεπώς απόλυτα κατάλληλη σε ορισμένα στάδια της πολιτικής κουλτούρας, καθώς η ρεπουμπλικανική αρχή είτε βρίσκεται ακόμη σε εμβρυακό στάδιο (όπως στην ηρωική αρχαιότητα) είτε έχει εκλείψει εντελώς (όπως την εποχή των Ρωμαίων Καισάρων)· παρέχει δε, στην σπάνια αλλά υπαρκτή περίπτωση των Φρειδερίκων και των Μάρκων Αυρηλίων, τόσο προφανή και μεγάλα πλεονεκτήματα, ώστε να γίνεται κατανοητό γιατί υπήρξε και εξακολουθεί να είναι η αγαπημένη τόσων πολιτικών φιλοσόφων. – Σύμφωνα όμως με την εύστοχη υπενθύμιση του Kant (σ. 28, σημ.*), δεν πρέπει να καταλογίζουμε το πνεύμα της κυβέρνησης στην κακή (και παράνομη, σ. 22, 23, σημ.*) μορφή κράτους.

Ιερό είναι αυτό που μπορεί να προσβληθεί μόνο απεριόριστα, όπως η ελευθερία και η ισότητα: η γενική βούληση. Δεν καταλαβαίνω λοιπόν, πώς ο Kant μπορεί να θεωρεί παράταιρη την έννοια της λαϊκής μεγαλοπρέπειας. Η πλειοψηφία του λαού, ως το μοναδικό έγκυρο υποκατάστατο της γενικής βούλησης, είναι επίσης ιερή σ' αυτή τη λειτουργία της πολιτικής πλασματικής κατασκευής, και κάθε άλλη πολιτική αξιοπρέπεια και μεγαλοπρέπεια δεν είναι παρά απόρροια της λαϊκής ιερότητας. Ο υπεράγιος τριβούνος, για πα-

* «O Mallet du Pan επαίρεται, με τον στομφώδη, αλλά ρηχό και ανούσιο λόγο που τον διακρίνει, ότι η πείρα που απέκτησε μετά από πολλά χρόνια τον βοήθησε τελικά να πειστεί για την αλήθεια της γνωστής ρήσης του Pore: “Για την καλύτερη κυβέρνηση αφήστε τους τρελούς να μαλώνουν· η καλύτερα διοικούμενη είναι η καλύτερη”. Εάν με αυτό θέλει να πει ότι η καλύτερα διοικούμενη κυβέρνηση διοικείται καλύτερα, τότε, κατά την έκφραση του Schwift δάγκωσε ένα καρύδι που τον αντάμειψε με ένα σκουλήκι· αν όμως εννοεί ότι είναι και το καλύτερο είδος κυβέρνησης, δηλαδή το καλύτερο πολίτευμα, τότε έχει πέρα για πέρα λάθος· διότι παραδείγματα καλών κυβερνήσεων δεν αποδεικνύουν τίποτα για το είδος της κυβέρνησης».

* Βλ. παραπάνω σε υποσημείωση για το αντίστοιχο παράθεμα.

ράδειγμα, ήταν τέτοιος μόνο εν ονόματι του λαού, όχι του δικού του· εκπροσωπεί την ιερή ιδέα της ελευθερίας μόνο έμμεσα· δεν είναι υποκατάστατο, αλλά μόνο αντιπρόσωπος της ιερής γενικής βούλησης. –

Το κράτος πρέπει να υπάρχει, και πρέπει να είναι ρεπουμπλικανικό. Τα ρεπουμπλικανικά κράτη έχουν από μόνα τους απόλυτη αξία, ακριβώς επειδή επιδιώκουν τον ορθό και κατ' εξοχήν επιτακτικό σκοπό. Από αυτή την άποψη, η αξία τους είναι η ίδια. Μπορεί όμως να διαφέρει σημαντικά ανάλογα με το βαθμό προσέγγισης του απρόσιτου σκοπού. Από αυτή την άποψη, η αξία τους μπορεί να προσδιοριστεί με δύο τρόπους.

Η τεχνική τελειότητα του ρεπουμπλικανικού κράτους χωρίζεται στην τελειότητα του Συντάγματος και της κυβέρνησης. Η τεχνική τελειότητα του Συντάγματος καθορίζεται από τον βαθμό προσέγγισης της συγκεκριμένης μορφής της πλασματικής κατασκευής και της αντιπροσώπευσης προς την απόλυτη (αλλά αδύνατη) αντιστοιχία του πλάστη και του πλάσματος, του αντιπροσώπου και του αντιπροσωπευόμενου. (Αυτό συμφωνεί με την οξυδερκή παρατήρηση στη σ. 27,* εφόσον ο συντάκτης εννοεί με τον όρο αντιπροσώπευση επίσης την πλασματική κατασκευή. Μακάρι ένας πραγματιστής πολιτικός [pragmatischer Politiker] να πληρώσει ένα σημαντικό κενό της επιστήμης μέσω μιας θεωρίας των μέσων που θα διευρύνουν τόσο εκτενώς όσο και εντατικά την πλασματική κατασκευή και την αντιπροσώπευση! – Η καντιανή παρατήρηση σχετικά με το προσωπικό της κρατικής εξουσίας (σ. 27') θα πρέπει να ισχύει μόνο για την εκτελεστική εξουσία και, υπό ορισμένες συνθήκες, ίσως και για τη συντακτική εξουσία: για τη νομοθετική και τη δικαστική εξουσία, αντιθέτως, η εμπειρία φαίνεται να έχει αποδείξει ότι η μορφή των συλλογικών οργάνων και των ενόρκων είναι η καλύτερη). Η αρνητική τεχνική τελειότητα της κυβέρνησης καθορίζεται από τον βαθμό αρμονίας με το Σύνταγμα· η θετική από τον βαθμό της θετικής δύναμης με την οποία το Σύνταγμα εφαρμόζεται πραγματικά.

Η πολιτική αξία ενός ρεπουμπλικανικού κράτους καθορίζεται από την έκταση και την ένταση της κοινότητας, της ελευθερίας και της ισότητας που έχουν πραγματικά επιτευχθεί. Βεβαίως, η καλή ηθική μόρφωση του λαού δεν είναι δυνατή αν το κράτος δεν είναι οργανωμένο με ρεπουμπλικανικό τρόπο, και δεν έχει επιτύχει τουλάχιστον έναν ορισμένο βαθμό τεχνικής τελειότητας (σ. 61'): αλλά, από την άλλη πλευρά, η *κυρίαρχη* ηθική είναι ο απαραίτητος όρος

* «Ως εκ τούτου μπορεί κανείς να πει: όσο λιγότερο το προσωπικό της κρατικής εξουσίας (ο αριθμός των κυβερνώντων) και όσο μεγαλύτερη, αντιθέτως, η αντιπροσώπευσή της, τόσο περισσότερο συμφωνεί το πολίτευμα με τη δυνατότητα του ρεπουμπλικανισμού, και μπορεί να ελπίζει ότι με βαθμιαίες μεταρρυθμίσεις θα υψωθεί τελικά στο επίπεδο του».

* Βλ. την προηγούμενη υποσημείωση.

* «Και στα πραγματικά υφιστάμενα, ακόμη πολύ ατελώς οργανωμένα κράτη μπορεί κανείς να δει ότι στην εξωτερική τους συμπεριφορά προσεγγίζουν ήδη πολύ αυτό

για την απόλυτη τελειότητα (το μέγιστο της κοινότητας, της ελευθερίας και της ισότητας) του κράτους, μάλιστα ακόμη και για κάθε ανώτερο επίπεδο πολιτικής αριστείας.

Μέχρι τώρα γινόταν λόγος μόνο για τον μερικό ρεπουμπλικανισμό ενός μεμονωμένου κράτους και λαού. Όμως, μόνο μέσω ενός καθολικού ρεπουμπλικανισμού μπορεί να ολοκληρωθεί η πολιτική προσταγή. Αυτή η έννοια λοιπόν, δεν είναι μια φαντασίωση ονειροπόλων λήρων, αλλά πρακτικά αναγκαία, όπως και η ίδια η πολιτική προσταγή. Τα συστατικά της είναι:

- 1) Πολιτικοποίηση* όλων των εθνών.
- 2) Ρεπουμπλικανισμός όλων των πολιτικοποιημένων.
- 3) Αδελφοσύνη όλων των ρεπουμπλικάνων.
- 4) Αυτονομία κάθε μεμονωμένου κράτους και ισονομία όλων.

Μόνο ένας οικουμενικός και τέλειος ρεπουμπλικανισμός θα αποτελούσε ένα έγκυρο, αλλά και το μοναδικό επαρκές Οριστικό άρθρο για την αιώνια ειρήνη. – Όσο το Σύνταγμα και η κυβέρνηση δεν είναι απολύτως τέλεια, θα παραμένει τουλάχιστον δυνατός ένας άδικος και περιττός πόλεμος, ακόμη και σε ρεπουμπλικανικά κράτη, την ειρηνική τάση των οποίων έχει δείξει τόσο εύστοχα ο Kant. Το πρώτο καντιανό Οριστικό άρθρο για την αιώνια ειρήνη απαιτεί μεν τον ρεπουμπλικανισμό όλων των κρατών: όμως ο ομοσπονδισμός, η εφικτότητα του οποίου αποδεικνύεται τόσο συνοπτικά στη σ. 35,* δεν μπορεί, ήδη από την έννοιά του, να περιλαμβάνει όλα τα κράτη· αλλιώς θα ήταν, ενάντια στην άποψη του Kant (σ. 36 – 38), ένα οικουμενικό διεθνές κράτος. Ο σκοπός της Ένωσης Ειρήνης, να διασφαλίσει την ελευθερία των ρεπουμπλικανικών κρατών (σ. 35'), προϋποθέτει έναν κίνδυνο γι'

που επιτάσσει η ιδέα του δικαίου, παρότι ο εσώτερος πυρήνας της ηθικότητας δεν είναι βεβαίως η αιτία γι' αυτό».

* Ο όρος *Polizierung*, που χρησιμοποιείται εδώ, και από τον οποίο προκύπτουν μετοχές, εννοεί την είσοδο σε μια οργανωμένη, πολιτικά συνταγμένη κοινωνία.

* «Η συμμαχία ειρήνης δεν επιζητεί να αποκτήσει τη δύναμη που έχει το κράτος, αλλά απλώς να διατηρήσει και να εξασφαλίσει την ελευθερία ενός αυτόνομου κράτους και συγχρόνως άλλων συμμάχων κρατών, χωρίς ωστόσο αυτά να επιτρέπεται γι' αυτόν το λόγο (όπως οι άνθρωποι στη φυσική κατάσταση) να υποτάσσονται σε δημόσιους νόμους και στον εξαναγκασμό τους. - Η εφαρμοσιμότητα (αντικειμενική πραγματικότητα) αυτής της ιδέας της ομοσπονδίας, η οποία οφείλει βαθμιαία να επεκταθεί σε όλα τα κράτη, οδηγώντας έτσι στην αιώνια ειρήνη, μπορεί να εξεικονιστεί. Διότι αν η τύχη τα φέρει έτσι ώστε ένας ισχυρός και διαφωτισμένος λαός να συστήσει ένα ρεπουμπλικανικό πολίτευμα (που από τη φύση του πρέπει να ρέπει προς την αιώνια ειρήνη), τότε τούτο θα αποτελέσει το επίκεντρο της ομοσπονδιακής ένωσης για άλλα κράτη που θα θέλουν να ενταχθούν σε αυτήν προκειμένου να διασφαλιστεί έτσι η κατάσταση ελευθερίας των κρατών σύμφωνα με την ιδέα του διεθνούς δικαίου».

* Βλ. την προηγούμενη υποσημείωση.

αυτά, δηλαδή κράτη με πολεμικές τάσεις, δηλαδή δεσποτικά κράτη. Η κοσμοπολίτικη φιλοξενία, την προέλευση και την αιτία της οποίας μέσα από το εμπορικό πνεύμα αναπτύσσει τόσο πνευματωδώς ο Kant (σ. 64'), φαίνεται όμως να προϋποθέτει ακόμη και λαούς χωρίς πολιτική μορφή. Όσο όμως εξακολουθούν να υπάρχουν δεσποτικά κράτη και μη πολιτικοποιημένοι λαοί, θα παραμένουν και τα αίτια του πολέμου.

- 1) Ο ρεπουμπλικανισμός των καλλιεργημένων εθνών.
- 2) Ο ομοσπονδισμός των ρεπουμπλικανικών κρατών.
- 3) Η κοσμοπολίτικη φιλοξενία των ομόσπονδων.

Θα ήταν συνεπώς μόνο έγκυρα Οριστικά άρθρα στην πρώτη και διαρκή, αν και μόνο επιμέρους ειρήνη, αντί για τις μέχρι τώρα εσφαλμένα ονομαζόμενες συμφωνίες ειρήνης, [που είναι] ουσιαστικά ανακωχές, σ. 104.*

Μπορεί κανείς να τα θεωρήσει επίσης ως προκαταρκτικά άρθρα για την αιώνια ειρήνη, την οποία επιδιώκουν, και την οποία δεν μπορεί καν να διανοηθεί κανείς πριν από την πρώτη γνήσια ειρήνη. – Ο οικουμενικός και τέλειος ρεπουμπλικανισμός και η αιώνια ειρήνη είναι αδιαχώριστες αμοιβαίες έννοιες. Η δεύτερη είναι εξίσου πολιτικά αναγκαία όσο και ο πρώτος. Αλλά τι γίνεται με την ιστορική αναγκαιότητα ή δυνατότητά της; Ποια είναι η εγγύηση της αιώνιας ειρήνης;

«Αυτό που παρέχει τούτη την εγγύηση δεν είναι τίποτε λιγότερο από τη μεγάλη καλλιτέχνηδα, τη φύση», λέει ο Kant στη σ. 47. Όσο ευφυής και αν είναι η ανάπτυξη αυτής της εξαιρετικής σκέψης, θα ομολογήσω ειλικρινά τι μου λείπει από αυτήν. Δεν αρκεί να επιδεικνύονται τα μέσα της δυνατότητας, οι εξωτερικές αιτίες του πεπρωμένου για την πραγματική σταδιακή επίτευξη της αιώνιας ειρήνης. Περιμένουμε μια απάντηση στο ερώτημα: Μήπως η εσωτερική ανάπτυξη της ανθρωπότητας οδηγεί προς τα εκεί; Η (νοητή) σκοπιμότητα της φύσης (όσο όμορφη, μάλιστα, όσο απαραίτητη και αν είναι αυτή η άποψη σε άλλη σχέση) είναι εδώ εντελώς αδιάφορη: μόνο οι (πραγματικοί) αναγκαίοι νόμοι της εμπειρίας μπορούν να εγγυηθούν μια μελλοντική επιτυχία. Οι νόμοι της πολιτικής ιστορίας και οι αρχές της πολιτικής μόρφωσης είναι τα μόνα δεδομένα από τα οποία μπορεί να αποδειχθεί «ότι η αιώνια ειρήνη δεν είναι μια κενή ιδέα, αλλά ένα έργο που σταδιακά επιλύεται και πλησιάζει συνεχώς τον

* «Είναι το πνεύμα του εμπορίου, που δεν μπορεί να συνυπάρχει με τον πόλεμο, και που αργά ή γρήγορα κυριεύει κάθε λαό».

* «Αν είναι καθήκον και συνάμα υπάρχει βάσιμη ελπίδα να γίνει πραγματικότητα η κατάσταση ενός δημοσίου δικαίου, έστω και μόνο σε μια προοπτική απείρων διαρκούς προσεγγίσεως, τότε η αιώνια ειρήνη που προκύπτει από τις ως τώρα λανθασμένα ονομαζόμενες συνθήκες ειρήνης (κατ' ουσίαν ανακωχές), δεν είναι κενή ιδέα, αλλά αποστολή η οποία, εκτελούμενη σιγά σιγά, θα έρχεται ολοένα και πιο κοντά στο στόχο της (επειδή τα χρονικά διαστήματα που απαιτούνται για να σημειώνονται παρόμοια βήματα προόδου θα γίνονται, όπως ελπίζουμε, ολοένα και βραχύτερα)».

στόχο του» (σ. 104), σύμφωνα με τα οποία η μελλοντική πραγματικότητα της ειρήνης, και μάλιστα ο τρόπος προσέγγισης, αν και δεν μπορούν να προφητευτούν (σ. 65') – θετικά και σύμφωνα με όλες τις περιστάσεις του χρόνου και του τόπου – μπορούν ωστόσο ίσως θεωρητικά (αν και μόνο υποθετικά) να προσδιοριστούν εκ των προτέρων με βεβαιότητα. – Ο Kant, βέβαια, δεν κάνει εδώ (όπως είναι αναμενόμενο) καμία υπερβατική χρήση της τελεολογικής αρχής στην ιστορία της ανθρωπότητας (πράγμα που έχουν επιτρέψει στον εαυτό τους ακόμη και κριτικοί φιλόσοφοι): ωστόσο, σε ένα σημείο μου φαίνεται ότι η πρακτική έννοια της απόλυτης ελευθερίας της βούλησης έχει μεταφερθεί άδικα στο θεωρητικό πεδίο της ιστορίας της ανθρωπότητας. – Αν η ηθική θεολογία μπορεί και πρέπει να θέσει το ερώτημα: ποια είναι η νοητή αιτία της ανηθικότητας; – αν μπορεί και πρέπει, το αφήνω εδώ ανοιχτό – τότε δεν γνωρίζω άλλη απάντηση παρά την κληρονομική αμαρτία κατά την έννοια του Kant. Αλλά η ιστορία της ανθρωπότητας ασχολείται μόνο με τις εμπειρικές αιτίες του φαινομένου της ανηθικότητας· η νοητή έννοια της αρχικής κακίας είναι κενή και χωρίς κανένα νόημα στον τομέα της εμπειρίας. – Το ισχυριζόμενο γεγονός (σ. 80, σημ.*), ότι δεν υπάρχει διόλου πίστη στην ανθρώπινη αρετή, είναι αναπόδεικτο· και πώς μπορεί η προφανής κακία στις εξωτερικές σχέσεις των κρατών (σ. 79, σημ.*) – η ανηθικότητα μιας μικρής τάξης ανθρώπων, η οποία για εύκολα κατανοητούς λόγους αποτελείται κατά μέσο όρο από το απόβλητο του ανθρώπινου γένους – να αποτελεί επιχείρημα κατά της ανθρώπινης φύσης γενικά; –

* «Με αυτό τον τρόπο εγγυάται η φύση μέσω του μηχανισμού των ιδίων των ανθρώπινων κλίσεων την αιώνια ειρήνη· βέβαια με μια σιγουριά που δεν είναι επαρκής για να προφητέψουμε (θεωρητικά) το μέλλον της ειρήνης, αλλά αρκεί από πρακτική άποψη και επιβάλλει ως καθήκον να δουλεύουμε για την επίτευξη αυτού του (όχι απλώς χιμαιρικού) σκοπού».

* «Επειδή όμως ο καθένας λόγω της καλής του γνώμης για τον εαυτό του προϋποθέτει την ύπαρξη του κακού φρονήματος σε όλους τους άλλους, όλοι τους εκφέρουν για τους άλλους την κρίση ότι στην πραγματικότητα αξίζουν λίγο (το πού οφείλεται αυτό, θα το αφήσουμε εδώ ασχολίαστο, αφού στη φύση του ανθρώπου ως ελεύθερου όντος δεν μπορεί βέβαια να αποδοθεί ευθύνη). Επειδή όμως και ο σεβασμός για την έννοια του δικαίου, τον οποίο ο άνθρωπος δεν μπορεί να αρνηθεί παντελώς, επικυρώνει με τρόπο πανηγυρικό τη θεωρία περί της ικανότητας να συμμορφώνεται προς αυτήν, ο καθένας βλέπει ότι από τη δική του μεριά πρέπει να πράττει σύμφωνα με αυτήν, ανεξάρτητα από το πώς συμπεριφέρονται οι άλλοι».

* «Μολονότι θα μπορούσε να αμφισβητηθεί ότι μια ορισμένη κακοήθεια των ανθρώπων που ζουν μαζί σε ένα κράτος έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη φύση, και μολονότι θα μπορούσε, αντ' αυτής, να θεωρηθεί η ανεπάρκεια ενός όχι ακόμη αρκετά εξελιγμένου πολιτισμού (η βαρβαρότητα) με κάποιο βαθμό αληθοφάνειας ως αιτία των ενάντιων προς το νόμο εκδηλώσεων του τρόπου σκέψης τους, εντούτοις στις εξωτερικές σχέσεις μεταξύ των κρατών η κακοήθεια αυτή γίνεται φανερή εντελώς απροκάλυπτα και αναντίρρητα»

Είναι άσκοπο εδώ να θεωρούμε το τέλει πολίτευμα όχι ως φαινόμενο της πολιτικής εμπειρίας, αλλά ως πρόβλημα της πολιτικής τέχνης (σ. 60^{*)}: δεδομένου ότι δεν επιθυμούμε να διδαχθούμε για τη δυνατότητά του, αλλά για τη μελλοντική πραγματικότητά του, καθώς και για τους νόμους της πορείας της πολιτικής μόρφωσης προς τον στόχο αυτόν.

Μόνο από τις ιστορικές αρχές της πολιτικής παιδείας, από τη θεωρία της πολιτικής ιστορίας, μπορεί να εξαχθεί ένα ικανοποιητικό συμπέρασμα σχετικά με τη σχέση του πολιτικού Λόγου και της πολιτικής εμπειρίας. Αντ' αυτού, ο Kant αφιέρωσε ένα ξεχωριστό παράρτημα στις διαμάχες για τα όρια μεταξύ ηθικής και πολιτικής, οι οποίες δεν είναι ουσιώδεις, αλλά προέκυψαν τυχαία λόγω αδεξιότητας. Δεν εννοεί δηλαδή, με τον όρο πολιτική την πρακτική επιστήμη, θεμέλιο και αντικείμενο της οποίας είναι η πολιτική προσταγή, ούτε την καθαυτό πολιτική τέχνη, δηλαδή την ικανότητα να κάνει αυτή την προσταγή πραγματικότητα, αλλά την δεσποτική δεξιότητα, η οποία δεν είναι αληθινή τέχνη, αλλά πολιτική αδεξιότητα. Τα δύο καθαρά είδη όλων των πιθανών πολιτικά αναγκαίων ή πιθανών μορφών είναι ο ρεπουμπλικανισμός και ο δεσποτισμός. Επιπλέον όμως, υπάρχουν και δύο άμορφες πολιτικές καταστάσεις, που εκ πρώτης όψεως φαίνονται πολύ παρόμοιες, αλλά στην ουσία είναι εντελώς διαφορετικές, η έννοια των οποίων δεν πρέπει να παραβλεφτεί ως οριακή έννοια κατά την ανάλυση του ρεπουμπλικανισμού. Μόνο η μία είναι πολιτικά δυνατή, η άλλη είναι απλώς ιστορικά δυνατή.

Η εξέγερση δεν είναι πολιτικά αδύνατη ή απολύτως παράνομη (όπως υποστηρίζεται στις σ. 94–97^{*)}: διότι δεν είναι απολύτως ασυμβίβαστη με τη δημοσιότητα. Για τον (ίσως παράνομο) ηγεμόνα (σ. 96) ισχύει αυτό που λέει ο

* «Το πρόβλημα της ίδρυσης κράτους μπορεί, όσο σκληρό κι αν ακούγεται, να λυθεί ακόμα και για έναν λαό διαβόλων (αρκεί να έχουν νου) και συνίσταται στο εξής: “Να οργανωθεί ένα σύνολο έλλογων όντων τα οποία όλα μαζί απαιτούν καθολικούς νόμους για τη διατήρησή τους, καθένα από τα οποία όμως έχει την τάση να εξαιρεί κρυφά απ’ αυτούς τον εαυτό του, και να ρυθμιστεί το πολίτευμά τους με τέτοιο τρόπο, ώστε, παρότι αυτά ως προς τα ιδιωτικά τους φρονήματα έρχονται μεταξύ τους σε αμοιβαία σύγκρουση, να αλληλοελέγχονται, και το αποτέλεσμα στη δημόσια συμπεριφορά τους να είναι το ίδιο, σαν να μην είχαν τέτοια κακά φρονήματα”».

* «Όσον αφορά το πολιτειακό δίκαιο (*ius civitatis*), δηλαδή το δίκαιο στο εσωτερικό ενός κράτους, γεννάται το ερώτημα, το οποίο πολλοί θεωρούν δύσκολο να απαντηθεί και το οποίο λύνει πολύ εύκολα η υπερβατολογική αρχή της δημοσιότητας: “Είναι η εξέγερση ένα νόμιμο μέσο που επιτρέπεται να χρησιμοποιήσει ένας λαός για να αποτινάξει την καταπιεστική εξουσία ενός λεγόμενου τυράννου (*non titulo, sed exercitio talis*)”; Τα δικαιώματα του λαού θίγονται, και αυτός (ο τύραννος) διόλου δεν αδικείται με την εκθρόνισή του ως προς τούτο δεν χωρεί αμφιβολία. Παρά ταύτα είναι στον μέγιστο βαθμό άδικο εκ μέρους των υπηκόων να γυρεύουν το δίκιο τους με αυτό τον τρόπο, και επ’ ουδενί δεν μπορούν να παραπονιούνται για αδικία αν νικηθούν σε αυτήν τη διαμάχη και στη συνέχεια πρέπει λόγω αυτής της ήττας να τιμωρηθούν σκληρότατα.

Εάν θέλει κανείς να διευθετήσει το επίμαχο ζήτημα με τη βοήθεια μιας δογματικής παραγωγής των αρχών του δικαίου, μπορούν να προβληθούν πολλά επιχειρήματα

Kant στη σ. 101: «Όποιος κατέχει την καθοριστική υπέρτατη εξουσία, δεν χρειάζεται να αποκρύπτει τις αρχές του». – Ένα Σύνταγμα που θα επέτρεπε σε κάθε άτομο να εξεγερθεί, εφόσον αυτό του φαινόταν νόμιμο, θα αυτοαναιρούνταν βεβαίως. Ένα Σύνταγμα, αντιθέτως, που θα περιείχε ένα άρθρο το οποίο σε ορισμένες προκύπτουσες περιπτώσεις θα διέταζε κατηγορηματικά την εξέγερση, δεν θα αυτοαναιρούνταν βεβαίως, αλλά αυτό το μοναδικό άρθρο θα ήταν άκυρο: διότι το Σύνταγμα δεν μπορεί να διατάξει τίποτα όταν δεν υπάρχει πλέον διόλου· η εξέγερση όμως, μπορεί να είναι νόμιμη μόνο όταν το Σύνταγμα έχει καταστραφεί. Είναι όμως πολύ πιθανό, ένα άρθρο του Συντάγματος να καθορίζει τις περιπτώσεις στις οποίες η συνταγμένη εξουσία θεωρείται *de facto* ακυρωμένη, και η εξέγερση να επιτρέπεται επομένως σε κάθε άτομο. Τέτοιες περιπτώσεις είναι, για παράδειγμα, όταν ο δικτάτορας διατηρεί την εξουσία του πέραν του καθορισμένου χρόνου· όταν η συνταγμένη εξουσία καταστρέφει το Σύνταγμα, το θεμέλιο της νομικής ύπαρξής της, και επομένως καταστρέφει τον εαυτό της κ.λπ. Δεδομένου ότι η γενική βούληση δεν μπορεί να επιθυμεί μια τέτοια καταστροφή του ρεπουμπλικανισμού μέσω σφετερισμού, και επιθυμεί αναγκαστικά τον ρεπουμπλικανισμό, τότε πρέπει επίσης να μπορεί να επιτρέψει τα μόνα μέσα για την εξάλειψη του σφετερισμού (εξέγερση) και την εκ νέου οργάνωση του ρεπουμπλικανισμού (προσωρινή κυβέρνηση). Είναι λοιπόν νόμιμη εκείνη η εξέγερση, το κίνητρο της οποίας είναι η καταστροφή του Συντάγματος, η κυβέρνηση της οποίας είναι απλώς προσωρινό όργανο και ο σκοπός της οποίας είναι η οργάνωση του ρεπουμπλικανισμού. – Το δεύτερο έγκυρο κίνητρο της νόμιμης εξέγερσης είναι ο απόλυτος δεσποτισμός, δηλαδή ένας που δεν είναι προσωρινός, ώστε να μπορεί να επιτραπεί υπό όρους, αλλά ένας που επιδιώκει να καταστρέψει και να διαλύσει την ίδια την ρεπουμπλικανική αρχή της μόρφωσης (μέσω της ελεύθερης ανάπτυξης της οποίας και μόνο μπορεί να γίνει πραγματικότητα σταδιακά η πολιτική προσταγή) και την ίδια την τάση της, και επομένως είναι απολύτως απαράδεκτος, δηλαδή δεν μπορεί ποτέ να γίνει αποδεκτός από τη γενική βούληση. Ο απόλυτος δεσποτισμός δεν είναι καν ένα ψευδοκράτος, αλλά μάλλον ένα αντικράτος, και (αν και ίσως πιο ανεκτό στη φυσική διάσταση) ένα πολιτικό κακό πολύ μεγαλύτερο από την ίδια την αναρχία. Αυτή είναι απλώς μια άρνηση του πολιτικά θετικού· εκείνος μια θέση του πολιτικά αρνητικού. Η αναρχία είναι είτε ένας ρευστός δεσποτισμός, στον οποίο τόσο το προσωπικό της κυρίαρχης εξουσίας όσο και τα όρια της κυριαρχούμενης μάζας αλλάζουν συνεχώς, είτε μια ψευδής και διαρκής εξέγερση: διότι η γνήσια και πολιτικά δυνατή είναι κατ' ανάγκη προσωρινή.

υπέρ και κατά· μόνο η υπερβατολογική αρχή της δημοσιότητας του δημοσίου δικαίου μπορεί να μας γλιτώσει από αυτή την απεραντολογία»

Friedrich Schlegel, 1790